

Т. В. Миколишена,

аспірант

(Житомирський державний університет імені Івана Франка)

miktvik@mail.ru

ORCID: 0000-0001-9027-0837

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ЗАСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ІНКЕКТИВИ У ДИТЯЧОМУ ТВОРІ (НА МАТЕРІАЛІ ЧАРІВНИХ КАЗОК РОАЛЬДА ДАЛА)

Стаття присвячена аналізу інвективи та засобів її вербалізації у дитячому творі на прикладі чарівних казок одного з найвидатніших митців сучасної художньої літератури Роальда Дала. Неповторність його індивідуального стилю, такого несхожого на стиль традиційної повчальної дитячої літератури, полягає у порушенні мовних та культурних норм, зокрема шляхом використання інвективи. У статті представлено лінгвостилістичний аналіз перекладацьких рішень, спрямованих на адекватну передачу мовою перекладу смислового навантаження та експресивності інвективи з метою перетворення її у домінуючу перекладу.

Ключові слова: інвектива, індивідуальний стиль, дитяча література, перекладацьке рішення, домінуюча ідіостилію.

Постановка проблеми. Сучасне перекладознавство невпинно розширює коло об'єктів свого дослідження, залучаючи до нього ті тексти, які донедавна перебували на маргінесі наукового аналізу. Зокрема, це стосується й творів дитячої літератури, яка довгий час залишалася пасербицею вітчизняної транслятології. На щастя, ситуація у цій царині почала потроху виправлятися, про що свідчить низка цікавих публікацій останніх років [1; 2]. Особливу увагу привертає т. зв. "перехресна" література (від англійського *crossover literature*), потенційним адресатом якої виступають як діти, так і дорослі. Зазвичай такі твори позначені яскравою мовою, дотепним гумором та особливою прихильністю до проблем, яких дорослі воліють уникати у спілкуванні з дітьми.

Роальд Дал є одним із найвидатніших представників "дорослячої" літератури (від англійського *kidult literature*), автором численних прозових та віршованих творів для дорослих і дітей, що успішно перекладаються іншими мовами, масово обговорюються на форумах та екранізуються. Кожна його казка – це чарівний світ, сповнений особливими героями та унікальними істотами, що в процесі розгортання сюжету проходять через неабиякі випробування задля досягнення своєї мети. Індивідуальна неповторність письменника виражається через його бунтарський та провокативний стиль, що, так відрізняючись від стилю традиційної повчальної дитячої літератури, зумів привернути та утримати увагу читацької аудиторії. Письменник наче грається з очікуваннями юних читачів, вправно використовуючи елементи чарівного для вирішення повсякденних соціально-побутових конфліктів.

Однією з домінуючих індивідуальних стилів Р. Дала, що, з одного боку, надзвичайно обурює батьків та вихователів, а з іншого – так захоплює дитячу аудиторію, є порушення автором мовних і культурних норм шляхом використання інвективи, тобто образливих та лайливих виразів, що, маючи викривальний характер і відрізняючись гостротою, спрямовані образити співбесідника, принизити його честь і гідність. У широкому сенсі поняття "інвектива" розглядається як будь-яке висловлювання, що містить образу, а у вузькому сенсі її визначають як "спосіб вираження вербальної агресії за допомогою пейоративів [...] і лайки як табуованої лексики" [3: 12]. Тобто, поняття інвективи охоплює не лише лайку як вияв образи, адже образу можна нанести навіть шляхом використання іронії чи недоречного жарту. Це – будь-яка груба номінація адресата, що містить оцінну семантику та використовується з метою образити його [4: 8]. Питання адекватної передачі мовою перекладу семантичного навантаження та експресивності інвективи як одного із засобів досягнення стилістичної неповторності творів Р. Дала зумовлює **актуальність** цієї статті.

Матеріалом дослідження стали переклади українською та російською мовами дитячих творів Р. Дала "Matilda" та "Charlie and the Chocolate Factory". Переклад українською мовою виконано В. Морозовим ("Матильда" та "Чарлі і шоколадна фабрика"), а переклад російською – О. Бірюковим ("Матильда") та М. Бароном ("Чарлі и шоколадная фабрика").

Метою цієї роботи є спроба охарактеризувати інвективу як домінуючу ідіостилію Р. Дала на лексичному рівні та визначити засоби її відтворення на матеріалі вищезазначених творів.

Об'єктом дослідження слугує вербальне втілення інвективи у дитячих творах Р. Дала, а **предметом** аналізу – засоби її відтворення у перекладі.

Виклад основного матеріалу. Межі інвективи досить розмиті та обумовлені особливостями національної культури. С. Ф. Форманова визначає інвективу як "вербально виражене ставлення адресанта до адресата, яке має на меті різке звинувачення, осуд з метою образити, принизити і зганьбити опонента в якомога різкій, грубій та цинічній формі та дискредитувати його, що дозволяє образити честь і гідність особи" [3: 25–26]. Інвективі притаманні ненормативність, емоційність, експресивність, образливість та

спонтанність, що надає їй маркованого характеру та негативної емоційно-експресивної оцінки. Інвектива слугує для вираження гніву чи роздратування або ж просто бажання поставити співрозмовника у незручне становище, змусити його до виконання певної дії або ж покласти край його поведінці. Інвектива зазвичай спрямована на риси характеру людини, її зовнішність чи сферу діяльності.

Використовувані у мовленні персонажів інвективи розкривають їхні розумові здібності та негативні характеристики. Не вдаючись до безпосереднього опису негативних героїв своїх оповідань, автор вибудовує наше уявлення про них на основі діалогічного мовлення. Так, знайомлячи читачів з черговим персонажем, Гортензією, автор скупо описує її як "кремезну десятилітню дівчину з фурункулум на носі", даючи можливість читачам довершити образ на основі опису її поведінки та манери спілкування, уривок з якого наведено у наступному прикладі:

"New scum, I suppose", Hortensia said to them, looking down from her great height [5].

— Що, нова босота? — звернулася вона, дивлячись на них з висоти свого зросту [6].

— Новенькие, что ли? — грубовато спросила она, глядя на них сверху вниз: ростом её бог не обидел [7].

В українському перекладі лексему *scum*, адресовану Гортензії до вдвічі молодших за неї першокласниць, В. Морозов відтворює лексемою *босота*, яка, поступово перейшовши з кримінального жаргону в молодіжний сленг, все ж не втратила своєї негативної семантики і зараз вживається переважно для позначення малолітніх бешкетників. У російському варіанті О. Бірюков пом'якшує негативне значення звертання цілком невинним *новенькие*, досягаючи експресії за допомогою прийому компенсації шляхом використання просторіччя *ростом её бог не обидел* та додавання до слів автора прислівника *грубовато*, вийшовши таким чином за межі першотвору, оскільки в тексті оригіналу така конкретизація відсутня. Однак таке перекладацьке рішення, на нашу думку, не спотворює авторську інтенцію, оскільки перекладач влучно відтворює зверхність Гортензії та притаманне їй відчуття власної переваги над співрозмовницями.

Коли дівчатка запропонували Гортензії допомогу у боротьбі проти ненависної директорки, вона їм відмовляє, аргументувавши свою думку наступними словами:

"You're only shrimps" [5].

— Ви це малеча [6].

— Вы ещё совсем малявки [7].

Відтворення образливої номінації *shrimps* в обох перекладах видається подібним, однак український відповідник *малеча* належить до зменшено-пестливого реєстру, тобто не містить презирливої семантики, і, відповідно, не зберігає статус інвективи, на відміну від російського *малявка*, що містить відтінок зневажливості, а отже, на нашу думку, відтворює авторську інтенцію при перекладі більш адекватно.

Інвективний тип мовлення Гортензії містить образу не лише безпосереднього співрозмовника, а може стосуватися будь-кого з інших школярів, наприклад, Оллі Богвісла, який мав нещастя розповісти правду директорці про витівки Гортензії, за що й залишився без передніх зубів:

"A little squirt called Ollie Bogwistle sneaked on me" [5].

— На мене наябедничав малий курдупель Оллі Богвісл [6].

— Этом выскочка Олли Богвистл наябедничал [7].

У цьому випадку обидва перекладацькі рішення, хоча й акцентують увагу на різних якостях героя, зберігають візуальну конкретність та конотацію у відтворенні інвективної лексеми *squirt*, підсилюючи, крім того, почуття зверхності дієсловом *наябедничати* / *наябедничать*, що довершує гаму негативних почуттів адресанта до оточуючих. Щоправда, категорію неозначеності у реченні більш адекватно передав український перекладач, поставивши підмет у постпозицію стосовно присудка.

Інвектива є невід'ємною частиною спілкування дорослих, створюючи комічний ефект та вказуючи на статус персонажів, переважно малоосвічених та неотесаних, "зациклених на дріб'язках свого примітивного існування" [6: 1]. Такими описує батьків Матильди, місис і містера Вормвудів, сам автор, ще на початку твору називаючи їх дурними, що неодноразово підтверджує манера їхнього спілкування зі своєю не по роках розвиненою донькою. Так, коли Матильда звинувачує свого батька в обдурюванні клієнтів, назвавши секрет його успіху звичайнісіньким шахрайством, містер Вормвуд втрачає контроль, а з ним і батьківську гідність:

"You're just an ignorant little squirt who hasn't the foggiest idea what you're talking about" [5].

— Мала дурна нахабо, ти ж найменшої гадки не маєш, про що йдеться [6].

— Ты всего лишь сопливая девчонка, которая даже не понимает, о чём здесь говорят! [7].

При відтворенні лексеми *squirt*, яку вже було проаналізовано вище, обидва перекладачі вдаються до прийому дисперсії, своєрідного "розсіювання оригіналу", що призводить до появи "пучків відповідників" вихідного слова, тобто цілого набору відповідників тих чи інших елементів вихідного тексту [8: 117]. Явище дисперсії часто призводить до зміни образу тексту перекладу, особливо, коли мова йде про необхідність передачі реалій, тому перекладачам не слід ним зловживати. Однак, у нашому випадку таке перекладацьке рішення є цілком виправданим, оскільки використання синонімічних відповідників дозволяє тексту перекладу набути "природності", тобто здатності здійснювати естетичний вплив на читача.

Вкрай роздратований, не добирає слів містер Вормвуд і в розмові зі своєю дружиною:

"What in heaven's name are you talking about, you stupid witch?" [5].

– Та що ти мелеш, дурна відьмо? [6].

– Что за бред ты несёшь! [7].

У цьому випадку обидва переклади зазнають втрат через вилучення перекладачами ідіоматичного виразу *in heaven's name*, що у свою чергу компенсується заміною нейтральної лексеми *talk* на зневажливе *мелеш* / *несёшь* та конкретизацією в російському перекладі шляхом застосування лексеми з негативним емоційним забарвленням *бред*. Крім того, у російському перекладі недоцільно, на нашу думку, вилучено інвективне звертання, яке В. Морозов відтворює прямим відповідником, підсилюючи таким чином гострий сатиричний ефект, спрямований на розкриття недоліків обох персонажів.

Місіс Вормвуд, здається, не переймається образами з боку чоловіка або навіть і не вважає їх образливими, а звичними та буденними у їхньому спілкуванні, та відповідає йому тим самим. Так, наступний приклад змальовує реакцію місіс Вормвуд, коли та побачила невдало пофарбоване волосся свого чоловіка:

"Why did you do it, you fool! ... You look like a freak!" [5].

– Навіщо ти це зробив, дурню! ... Ти схожий на почвару! [6].

– Зачем ты это сделал? ... Ты похож на придурка! [7].

В О. Бірюкова починає прослідковуватися тенденція до уникнення прямих інвективних номінацій, адже емоційно забарвлене запитання у перекладі звучить досить сухо. Такий прийом видається невинуватим, оскільки подібне втручання перекладача нейтралізує напружену атмосферу твору. Враховуючи контекст та особливості читачкої аудиторії, перекладачі відтворюють сленгізм *freak*, що дослівно означає *неформал*, *покидьок*, *збоченець*, розмовною лексемою *почвара* / *придурок*, семантика якого є більш зрозумілою для юних читачів.

Місіс Вормвуд не соромиться лягтися не лише з чоловіком. Вона, хоч і не опускається до такої принизливої лайки у розмовах з донькою, як він, але наповнює свої репліки зверхністю та неповагою:

"Now keep your nasty mouth shut so we can all watch this programme in peace" [5].

– Тримай свого брудного язика за зубами й не заважай нам спокійно дивитися телік [6].

– Сейчас же закрой свой мерзкий рот, чтобы можно было спокойно смотреть телевизор [7].

Інвективу у цьому випадку український перекладач відтворює шляхом контамінації двох фразеологізмів *тримати язика за зубами* та *мати брудний язик* (*бути брехуном*), в той час як О. Бірюков обирає поширений у своїй лінгвокультурі відповідник. Обидва перекладачі генералізують лексему *programme*, а В. Морозов, крім того, передає її просторічним *телік*.

Проте місіс та містер Вормвуди – не єдині, хто використовує лайку для власного самоствердження. Грізна директорка школи пані Транчбул, яку школярі в українському перекладі поміж собою називають просто Транчбулкою, а перекладачі згодом наче забувають додавати до її імені шанобливе *пані* / *мисс*, підтримуючи у такий невидимий спосіб дітей, усіма можливими способами відкрито демонструє свою ненависть до школярів, називаючи їх то *гнійним пухирем* / *гнойным волдырем* (*suppurating little blister*), то *малими негідниками* / *маленькими вонючками* (*little stinkers*), то *бридкою бородавкою* / *гадким прыщом* (*real wart*). Нейтральні медичні терміни *suppurating blister* чи *wart* отримують негативне емоційне забарвлення, вживаючись у вигляді інвективи, що досить вдало передають обидва перекладачі, зберігаючи прагматичний потенціал висловлень.

Типовим для мовлення директорки є "нанизування" кількох інвективних висловлювань в одному реченні:

"This clot", boomed the Headmistress, pointing the riding-crop at him like a rapier, "this black-head, this foul carbuncle, this poisonous pustule that you see before you is none other than a disgusting criminal, a denizen of the underworld, a member of the Mafia!" [5].

– Цей гнійник, – загриміла директорка, цілячись на нього вершиницьким батогом, наче рапірою, – цей вузгор, цей гідкий карбункул, цей отруйний прыщ, якого ви бачите перед собою, не хто інший, як паскудний правопорушник, представник злочинного світу, член мафії! [6].

– Этот олух, – зарычала Транчбул, всё ещё тыча в него плёткой, словно рапирой, – эта мерзкая бородавка, этот вонючий чирый, этот ядовитый прыщ, которого вы видите перед собой, – не кто иной, как замаскировавшийся бандит, обитатель трущоб, член мафии [7].

Увесь синонімічний ряд інвективних номінацій адресований одному-єдиному маленькому хлопчикові, якого зарахували до злочинного світу лише через те, що він не втримався і з'їв шматок торту директорки, за що й був "покараний" цілим величезним тортом. Презирство директорки цілком яскраво відтворене в обох перекладах без невинуватих перекладацьких втрат або додавань.

Досить цікавим з точки зору порівняння двох перекладів інвективи є наступний приклад:

"Taste it, you little brat," the Trunchbull said [5].

– Бери, шмаркачу, — наполягала Транчбул [6].

– А ну ешь, проклятое отродье! – велела директриса [7].

Спостерігаємо випадок лексичного випущення прикметника *little*, цілком виправданий в українському перекладі, зважаючи на те, що лексема *шмаркач* несе в собі значення *малий бешикетник*, хоча звучить більш принизливо. А от О. Бірюков врешті-решт вирішує відмовитися від невинного нівелювання експресивності, приклади якого було наведено вище, та передає вислів негативного емоційного заряду відвертою лайкою, що неодноразово зустрічаємо далі у творі: *брудке брудне створіння / исчадие ада (nasty dirty things)*, *мала негідниця / маленькая скотина (little brute)* тощо. І хоча у російському перекладі використано не безпосередні відповідники оригіналу, можна зрозуміти таку надмірну експресивність перекладача, адже вона так влучно змальовує образ директорки.

Інколи в обох перекладах виявляємо використання лексики, яка за регістром не відповідає лексиці оригіналу, навіть нейтральний вислів *bad girl* перекладачі відтворюють зниженим *капосне дівчисько / скверная девченка*, а *nasty little face* – *огидна мармиза / немытая рожа*, що, на нашу думку, не є виправданим, оскільки текст надмірно рясніє лексикою зниженого регістру та лайкою, які вже досягли свого ефекту, справивши необхідне враження на читача. Хоча мотиви перекладачів цілком зрозумілі: мова Транчбул настільки просякнута ненавистю до школярів, що "нормальна" мова з її уст звучить неприродно.

Не добирає директорка слів і у розмові з тендітною та лагідною міс Гані, яка завжди знаходиться на боці дітей та захищає їх:

"Oh, do shut up, Miss Honey! You're as wet as any of them" [5].

– Ой, та мовчіть уже, міс Гані! Ви така сама нюня, як і вони всі [6].

– Помолчите, мисс Хани. Кстати, ви сами от них недалеко ушли [7].

Засобом інвективи у цьому випадку слугує імперативна форма, збережена в обох перекладах як засіб важливого смислового навантаження, щоправда у російському перекладі експресивність дещо втрачено, оскільки перекладач не відтворює вигук, підсилювальну частку *do* та пропонує досить розмитий відповідник вислову *as wet as any of them*.

Що стосується дитячої повісті "Чарлі і шоколадна фабрика", використані автором інвективи досить стримані та значно вишуканіші. У творі відсутня груба лайка, проте безневинні, на перший погляд, репліки персонажів містять інвективу, зрозумілу інколи лише вузькому колу осіб. Сюжет розгортається у найвідомішій в усьому світі шоколадній фабриці, власник якої Віллі Вонка – справжній чарівник, наділений дивовижним даром виробництва різного роду солодошів – одного дня дає можливість п'ятьом дітям, яким вдалося знайти у солодошах Золотий квиток, відвідати фабрику та побачити на власні очі усі її таємниці, приховані за височенними мурами. Серед щасливчиків опиняються ненажерливий Августус Глуп, розбещена Верука Солт, жуйколюбка Віолета Борекард, телевізійний фанат Майк Тіві та хлопчик з надзвичайно бідної родини Чарлі Бакет. Ця екскурсія стає для дітей свого роду випробуванням на вихованість, яке вдається пройти лише маленькому Чарлі, якому Віллі Вонка вирішує назавжди віддати свою шоколадну фабрику. Саме під час мандрівки фабрикою, коли діти стають жертвами власних примх та забаганок, містер Вонка займає позицію неупередженого спостерігача, і під час чергової халепи не лише не допомагає своїм гостям, а й наче втішається їхнім заслуженим покаранням, що можна прослідкувати в іронічних нотках його "невинних" коментарів:

"Because the taste would be terrible," said Mr. Wonka. "Just imagine it! Augustus-flavoured chocolate-coated Gloop! No one would buy it" [9].

– Бо смак буде гидкий, – відказав містер Вонка. – Ви собі тільки уявіть! Августований Глуп у шоколаді! Ніхто такого не купить [10].

– Потому что он будет невкусный. Только вообразите – АВГУСТИЧНЫЙ ГЛУП В ШОКОЛАДЕ! Его не станут покупать! [11].

З прикладу видно, що вербалізація інвективи може здійснюватися не лише за допомогою лайливих слів, а й літературної лексики. Такий вид образи, що має інтелектуальний характер, визначають як інтелектуальну інвективу [3: 91–92]. Тобто сюди відносимо усі слова, які прямо чи опосередковано можуть образити адресата, а також вихід вчинків інвектора за межі прийнятих норм поведінки, що яскраво демонструє Віллі Вонка, переймаючись не за життя хлопчика, а за зіпсований смак свого шоколаду. Інструментом для досягнення комічного ефекту висловлення слугує okazіonalіzm (*Augustus-flavoured*), створений за схемою N (власна назва) + Part II, який перекладачі теж передають авторським неологізмом, утвореним в обох випадках шляхом додавання до власної назви суфікса *-ов-* (укр.) / *-ичн-* (рос.), характерного для прикметників на позначення матеріалу, з якого зроблено предмет, тож у результаті назва десерту звучить природно та невимушено. Таким чином, вдалі, на нашу думку, перекладацькі рішення в обох випадках водночас зберігають семантичне навантаження та художню виразність висловлення.

У наступному прикладі автор досить витончено, без жодного натяку на лайку, завуальовує інвективу в іронічне зауваження, похапцем кинуте містером Вонкою на адресу Веруки Солт, яка, здається, вже вкрай надокучила йому своїми недоречними коментарями:

"A beard!" cried Veruca Salt. "Who wants a beard, for heaven's sake?" – "It would suit you very well," said Mr. Wonka, "but unfortunately the mixture is not quite right yet" [9].

– Борода?! – обурилася Верука Солт. – Кому та борода потрібна? – Тобі б вона личила, – відказав містер Вонка, – але, на жаль, суміш іще не зовсім готова [10].

– Борода? – викрикнула Верука Солт. – Боже мой! Кому нужна борода? – Вам, мисс, борода была бы очень к лицу, – сказав містер Вонка, – но, к сожалению, ириски еще не вполне готовы [11].

В українському перекладі В. Морозов застосовує лексичне опущення експресивного виразу *for heaven's sake*, свідчення невихованого тону та роздратованості дівчинки, що не компенсується навіть конкретизованим дієсловом *обурилася*, в той час як М. Барон досить вдало відтворює його типовим для підлітків вигуком. Крім того, у російському перекладі гумористичний ефект підсилюється начебто чемним звертанням на "ви" та додаванням шанобливого *мисс*, що звучить досить глузливо, оскільки ні до того, ні після Віллі Вонка до дівчинки таким чином не звертається.

А ось як реагує містер Вонка на те, як білки у горіховому цеху схопили знахабнілу Веруку та викинули у сміттєпровід, прийнявши її голову за зіпсований горіх:

"My goodness, she is a bad nut after all," said Mr. Wonka. "Her head must have sounded quite hollow" [9].

– Ой лихо, вона таки зіпсутий горішок, – сказав містер Вонка. – Мабуть, її голова відлунувала порожнечою [10].

– О Боже! – воскликнул Вилли Вонка. – Эта девчонка ничуть не лучше гнилого ореха! Видно, в голове у нее совсем пусто [11].

Віллі Вонка, на перший погляд засмучений долею нещасної дівчинки, насправді переймається нею не більше, ніж звичайнісіньким пустим горіхом, сотні яких вилітають у сміттєпровід щодня. Нещирість та артистичність висловлення, як в оригіналі, так і в перекладах, підсилюється вигуком та метафоричним висловом, який не втрачає свою образність і в перекладах.

Проте навіть такий чемний та люб'язний герой, справжній майстер іронії, теж може врешті втратити терпець через безглузді зауваження дорослих. Коли пані Солт називає його брехуном та радить доньці не звертати жодної уваги на його слова, містер Вонка гнівно її обриває:

"My dear old fish," said Mr. Wonka, "go and boil your head!" "How dare you speak to me like that!" shouted Mrs. Salt. "Oh, do shut up," said Mr. Wonka [9].

– Шановне старе опудало, – відказав їй містер Вонка, – сходить і вправте собі мізки! – Як ви смієте зі мною так розмовляти! – обурилася пані Солт. – Ой, мовчить, – урвав її містер Вонка [10].

– Послушайте, мадам, – не выдержал мистер Вонка, – идите вы к черту! – Как вы смеете так со мной разговаривать! – рассердилась миссис Солт. – Да заткнетесь вы, наконец? – перебил ее мистер Вонка [11].

В українському варіанті перекладач, зважаючи на дитячу аудиторію, дещо видозмінює інвективу автора, переклавши вираз *go and boil your head* більш нейтральним *сходить і вправте собі мізки*. Звертання *old fish* перекладач замінює на зрозуміліше для українського читача *старе опудало*, оперуючи тими символами, що є найбільш доступними у масовій свідомості юного читача, проте з точки зору відтворення індивідуального стилю письменника, втрата експресивного образу дещо збіднює емоційність твору у перекладі та нав'язує реципієнту власний стиль перекладача. Те ж явище прослідковується і в російському варіанті, коли перекладач, не знайшовши вдалий відповідник, вилучає інвективну номінацію, компенсуючи її лайливим *идите вы к черту*.

Цікавими з точки зору дослідження інвективи є віршовані фрагменти, що слідує після кожного покарання неслухняних дітей. Ось де автор найбільш повно дає характеристику своїм героям у вигляді жартівливих пісенок, що весело наспівують незвичайні працівники шоколадної фабрики – умпа-лумпи. Ці пісні є вдалою презентацією дидактичних настанов для читачів, що легко сприймаються та запам'ятовуються завдяки прагматичному потенціалу стилістичних засобів, де інвектива служить для викриття негативних рис героїв:

"Augustus Gloop! Augustus Gloop!

The great big greedy nincompoop!

How long could we allow this beast

To gorge and guzzle, feed and feast

On everything he wanted to?" [9].

– Августус Глуп! Августус Глуп!

Скупий тюфтелька-товстопун!

І день, і ніч свинюка ця

жере і хлебче без кінця [10].

Август Глуп ужасно глуп -

Не знает назначенья труб.

Огромный жадный дурачок,

Лишь бы поесть – да на бочок.

Сколько ж можем мы терпеть

И безропотно глядеть,

*Как он будет есть и пить,
Наслаждаться и душить?* [11].

У цьому прикладі в основі інвективи лежить висміювання фізичної вади та негативної риси характеру персонажа, а саме – надмірної ваги та ненажерливості Августуса Глупа. Перекладачі приносять в жертву зміст інвективи, тим самим нівелюючи певним чином індивідуальний стиль автора, вважаючи за необхідне радше зберегти віршовану форму. В. Морозов відтворює лексему *pinстроор* оказіоналізмом *тюфтелька-товстопун*, що переносить акцент висміювання з розумових здібностей героя на його фізичну ваду, на відміну від М. Барона, який передає його відповідником *дурачок*. І хоча російський перекладач намагається підсилити емоційний заряд додаванням словосполучення *ужасно глуп*, неповторність індивідуального стилю автора у перекладі втрачається. Експресивності додає інвектива *this beast*, яку В. Морозов відтворює за допомогою лексеми з емоційно негативним суфіксом *свинюка*, що є символом нестримної прожерливості, бруду та нахабства, впертості та гріховних звичок, а М. Барон, навпаки, вилучає. Завершують образ чи то Августуса, чи то свинюки, дієслова зниженого регістру *to gorge and guzzle*, в яких неважко помітити алітерацію, як і в наступному словосполученні *feed and feast* так, ніби умпал-лумпи отримували естетичне задоволення від насміхання, надаючи йому певної поетичності та мелодійності. Відсутність прийому алітерації в обох перекладах компенсується вдалою римою та ритмічною структурою віршованого фрагменту.

Отже, у результаті аналізу дитячих творів Р. Дала ми з'ясували, що однією з мовних домінант індивідуального стилю письменника є нівелювання норм літературної мови. Кожний герой твору говорить такою мовою, яка найкраще передає його характер, а тому її відтворення мусить бути адекватним. Мовні норми різними способами обігруються автором, що не завжди вдається передати перекладачам, яким доводиться йти на певні втрати в процесі перекладу, допустимі лише за умови компенсації їх на інших рівнях.

Інвектива як один із домінантних мовних засобів ідіостилу автора передається за допомогою використання метафор, порівнянь, вигуків, оказіоналізмів, іронії, речень наказового способу, що дозволяє сформувати у свідомості читачів негативне ставлення до героїв та описуваних подій. Інвективи можуть супроводжуватися вказівними та неозначеними займенниками, оцінними епітетами, частками та звертаннями. З точки зору прагматичних особливостей, інвектива трансформує нейтральні загальноновживані поняття в експресивні, досягаючи ефекту комічності та емоційності. Використання інвективи сприяє реалістичному зображенню описуваних подій, звичних для читача побутових ситуацій з усією їхньою експресивністю.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. Переклад інвективи не зводиться лише до пошуку прямого еквівалента, а вимагає глибокого аналізу її на когнітивному рівні обох мов та пошуку оптимальних шляхів її відтворення. У результаті дослідження було виявлено більше спільних, ніж притаманних кожному перекладачеві особливих прийомів перекладу, а саме врахування перекладачами специфіки цільової аудиторії та наявність відхилень від тексту оригіналу, передача експресивності інвективної формули та, як результат, відтворення комічного ефекту у перекладах, що дозволяє стверджувати про перетворення інвективи на домінанту перекладу, як українського, так і російського.

На жаль, в межах однієї статті неможливо охопити усі особливості індивідуального стилю Р. Дала, тим паче, що проаналізовані твори не єдині у скарбниці відомого письменника і могли б у подальшому стати неймовірно цінним та перспективним матеріалом для дослідження домінант його ідіостилу та порівняння засобів її відтворення у перекладах українською та російською мовами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Бережна М. В. Ономастикон романів Дж. К. Ролінг циклу "Гаррі Поттер" в українському та російському перекладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.16 "Перекладознавство" / М. В. Бережна. – К., 2009. – 20 с.
2. Зорівчак Р. П. Український художній переклад як націєтворчий чинник / Р. П. Зорівчак // Зарубіжна література. – 2007. – Квіт. (Чис. 14). – С. 1–5.
3. Форманова С. В. Інвективи в українській мові : [монографія] / С. В. Форманова; за ред. Н. М. Сологуб. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2012. – 336 с.
4. Королева О. П. Прагматика інвективного общения в англоязычном социуме (на материале британского ареала) : автореф. дис. ... канд. филол. наук : 10.02.19 "Теория языка" / О. П. Королева. – Нижний Новгород, 2002. – 22 с.
5. Dahl R. Matilda [Електронний ресурс] / Roald Dahl. – Режим доступу : <http://english4success.ru/Upload/books/73.pdf>.
6. Дал Р. Матильда [Електронний ресурс] / Роальд Даль. – Режим доступу : <http://skaz.com.ua/fizika/15342/index.html>.
7. Даль Р. Матильда [Електронний ресурс] / Роальд Даль. – Режим доступу : http://royallib.com/read/dal_roald/matilda.html#0.
8. Лысенкова Е. Л. О законе переводной дисперсии / Е. Л. Лысенкова // Вестник Моск. ун-та. Сер. 19, Лингвистика и межкультурная коммуникация. – 2006. – № 1. – С. 111–118.

9. Dahl R. Charlie and the chocolate factory [Електронний ресурс] / Roald Dahl. – Режим доступу : <http://www.readanybook.com/online/127>.
10. Дал Р. Чарлі і шоколадна фабрика [Електронний ресурс] / Роальд Дал. – Режим доступу : http://ae-lib.org.ua/texts/dahl_charlie_and_the_chocolate_factory_ua.htm.
11. Даль Р. Чарли и шоколадная фабрика [Електронний ресурс] / Роальд Даль. – Режим доступу : http://www.e-reading.club/bookreader.php/18091/Dal%27_-_Charli_i_shokoladnaya_fabrika.html.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Berezhna M. V. Onomastykon romaniv Dzh. K. Roling tsyклу "Harri Potter" v ukrains'komu ta rosiis'komu perekladakh [Proper Names Used in Harry Potter Books by J. K. Rowling in Ukrainian and Russian Translations] : avtoref. dys. na здобuttia nauk. stupenia kand. filol. nauk : spets. 10.02.16 "Perekladoznavstvo" / M. V. Berezhna. – K., 2009. – 20 s.
2. Zorivchak R. P. Ukrains'kyi khudozhnii pereklad yak natsiietvorchyi chynnyk [Ukrainian Literary Translation as the Nation Forming Factor] / R. P. Zorivchak // Zarubizhna literatura [Foreign Literature] – 2007. – Kvit. (Chys. 14). – S. 1–5.
3. Formanova S. V. Invektyvy v ukrainskii movi [Invectives in the Ukrainian Language] : [monohrafiia] / S. V. Formanova ; za red. N. M. Solohub. – K. : Vydavnychiy dim Dmytra Buraho, 2012. – 336 s.
4. Koroleva O. P. Pragmatika invektivnogo obshcheniia v angloязыchnom sotsiуме (na materiale britanskogo areala) [Pragmatics of Invective Communication in English-Speaking Society (a Case Study of the British Area)] : avtoref. dis. ... kand. filol. nauk : 10.02.19 "Teoriya yazyka" / O. P. Koroleva. – Nizhniy Novgorod, 2002. – 22 s.
5. Dahl R. Matilda [Elektronnyi resurs] / Roald Dahl. – Rezhym dostupu : <http://english4success.ru/Upload/books/73.pdf>.
6. Dal R. Matilda [Elektronnyi resurs] / Roald Dal. – Rezhym dostupu : <http://skaz.com.ua/fizika/15342/index.html>.
7. Dal R. Matilda [Elektronnyi resurs] / Roald Dal. – Rezhym dostupu : http://royallib.com/read/dal_roald/matilda.html#0.
8. Lysenkova E. L. O zakone perevodnoy dispersii [The Law of Dispersion in Translation] / E. L. Lysenkova // Vestnik Mosk. un-ta. Ser. 19, Lingvistika i mezhkulturnaya kommunikatsiya [Moscow University Journal. Ser. 19, Linguistics and Cross-cultural Communication] – 2006. – № 1. – S. 111–118.
9. Dahl R. Charlie and the chocolate factory [Elektronnyi resurs] / Roald Dahl. – Rezhym dostupu : <http://www.readanybook.com/online/127>.
10. Dal R. Charli i shokoladna fabryka [Charlie and the chocolate factory] [Elektronnyi resurs] / Roald Dal. – Rezhym dostupu : http://ae-lib.org.ua/texts/dahl_charlie_and_the_chocolate_factory_ua.htm.
11. Dal R. Charli i shokoladnaya fabrika [Charlie and the chocolate factory] [Elektronnyi resurs] / Roald Dal. – Rezhym dostupu : http://www.e-reading.club/bookreader.php/18091/Dal%27_-_Charli_i_shokoladnaya_fabrika.html.

Миколишена Т. В. Переводческие средства воссоздания инвективы в детском произведении (на материале волшебных сказок Роальда Дала).

Статья посвящена анализу инвективы и средствам ее вербализации в детском произведении на примере волшебных сказок одного из наиболее выдающихся писателей современной художественной литературы Роальда Дала. Специфика его индивидуального стиля, такого непохожего на стиль традиционной поучительной детской литературы, состоит в нарушении автором языковых и культурных норм, в том числе благодаря использованию инвективной лексики. В статье предоставлен лингвостилистический анализ переводческих решений, направленных на адекватную передачу смысловой нагрузки и экспрессивности инвективы с целью преобразования ее в доминанту перевода.

Ключевые слова: инвектива, индивидуальный стиль, детская литература, переводческое решение, доминанта идиостиля.

Mykolysheha T. V. Translation Means of Interpreting Invective in Children's Literature (a Case Study of Roald Dahl's Fairy Tales).

Roald Dahl has this exceptional way of writing which makes his books an exciting and enjoyable experience for young readers. The author can create characters that are enjoyable and humorous, making them come alive on every page. Being one of the most eminent contemporary bellettrists, he owns such a distinct individual style that differs so much from the traditional didactic children's literature in author's violating language and cultural norms by means of using invective among other things. The term invective denotes speech or writing that attacks, insults or denounces a person or a topic, which involves the use of abusive and negative language. The tool of invective is employed in the analyzed fairy tales to show and mock people's worst traits of character. The article is dedicated to analyzing invective and means of its verbalization in Roald Dahl's fairy tales "Charlie and the Chocolate Factory" and "Matilda" and their translations made by V. Morozov (Ukrainian), O. Biriukov and M. Baron (Russian). The article presents a linguistic and stylistic analysis of translators' decisions aimed at adequate interpreting of invective's meaning and expressivity to make it a dominant of translations.

Key words: invective, individual style, children's literature, translators' decisions, idiosyncrasy dominant.